

**ԱՐԹՈՒՐ ՄԻՔԱԵԼՅԱՆ (ԵՊՀ)
ԱՐՄԱՆ ԵՂԻՍԱՋԱՐՑԱՆ (ՀՊՄՀ)**

**ՕԶԱԲԵՐՂԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԲՆԱԿԱՎԱՅՐԻ N 001 ԵՎ 002 ՄԵՆՅԱԿՆԵՐԻ
ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ*
(Համառոտ ակնարկ)**

Օձաբերդը գտնվում է ՀՀ Գեղարքունիքի մարզում՝ Արծվանիստ և Ծովինար գյուղերի միջնամասում (Նկար 1, 2)՝ Արփա-Սևան ջրատար թունելից մոտ 70 մ հարավ, ծովի մակարդակից բարձր է 1969 մ, աշխարհագրական կոորդինատներն են՝ 40° 9'10.21, 45°29'43.09"E: Օձաբերդն իր անվանումը ստացել է տեղացիների կողմից՝ տեղանքում առկա օձերի պատճառով: Ծովինար և Արծվանիստ գյուղերի տարեց բնակիչների բանավոր վկայությամբ օձերն այնքան շատ են եղել, որ, հեռվից նայելով բերդի լանջերին, թվացել է, թե դրանք արծաթափայլ են: Հետագայում Արփա-Սևան ջրատար թունելի կառուցման հետևանքով Օձաբերդի տարածքում օձեր գրեթե չեն հանդիպում:

Ուսումնասիրության համառոտ պատմություն¹

Օձաբերդը հայտնի է դարձել դեռևս 1860-ական թթ. ի շնորհիվ հոգևորական Մեսրոպ Սմբատեանցի, որը ամրոցի բլրի արևմտյան մասում գտնվող քարածայրերից մեկի վրա հայտնաբերել է քսան տողից բաղկացած սեպագիր արձանագրություն²: Հետագայում պարզ դարձավ, որ արձանագրությունը պատկանում է Վանի թագավորության միապետ Ռուսա I-ին (մոտ. Ք. ա. 735-713 թթ.)³: Այս սեպագիր ար-

¹ Օձաբերդի ուսումնասիրման պատմության վերաբերյալ մանրամասն տե՛ս՝ Բաղայան Մ., Միքայելյան Ա., Կյուրեղյան Հ., Իսկրա Մ., Հովսեփյան Ռ., Նահապետյան Ս., Եղիազարյան Ա., Օձաբերդի 2014-2016 թթ. պեղումների նախնական արդյունքները, Մեծամորյան ընթերցումներ I (գիտական հոդվածների ժողովածու), Երևան 2017, էջ 205-209: Բաղայան Մ., Միքայելյան Ա., Կյուրեղյան Հ., Իսկրա Մ., Հովսեփյան Ռ., Նահապետյան Ս., Եղիազարյան Ա., Օձաբերդի 2014-2016 թթ. պեղումների նախնական արդյունքները..., էջ 206-207:

² Արձանագրությունը հայտնաբերել է Մեսրոպ արքեպիսկոպոս Սմբատեանցը: Այդ մասին տե՛ս օրինակ՝ Սմբատեանց Մ., Տեղագիր Գեղարքունի Ծովագարդ գախառի որ այժմ Նոր-Բայազետ գախառ, Վաղարշապատ, 1869, էջ 553-555:

³ Ивановский А., По Закавказью. Археологическія наблюденія и изслѣдованія 1893, 1894 и 1896 гг., Матеріалы Археологіи Кавказа, Выпускъ VI, Москва, 1911, сс. 21-23. Քալանթար Ա., Յերկու սեպագիր արձանագրություն Ռուսա Ա-ի,

ձանագրությունում Ռուսան հաղորդում է 23 երկրների գրավման և տեղում քաղաքի կառուցման մասին, որն անվանել է «Տարերքի աստծո քաղաք»⁴: Հավանաբար, Օձաբերդն այս տարածաշրջանում հանդիսացել է ուրարտական պետության կենտրոնը: Ունենալով կարևոր մարտավարական դիրք՝ Օձաբերդը հսկել է Սևանի հարավարևելյան ավազանով տարածվող ամրոցների շարքը՝ Բրուտի բերդ, Քարի դուռ, Ծովակ և այլն, ինչպես նաև դեպի Սոթքի ոսկու հանքեր տանող ճանապարհը (Քարտեզ 1): Հավանաբար, Օձաբերդը կարևոր դեր է ունեցել Վայոց ձորից Վարդենյաց լեռնանցքով դեպի Սևանի ավազան տանող ճանապարհի հսկողության համար⁵:

Օձաբերդի տարածքում առաջինը հնագիտական պեղումներ է իրականացրել Ե. Լալայանը: Վերջինս պեղել է Օձաբերդի շրջակայքում գտնվող մի քանի դամբարաններ, որոնցից մեկը, ըստ Ե. Լալայանի՝ գտնվել է ամրոցի հարավարևմտյան կողմում՝ բլրի գագաթին⁶: 1930-ական թթ. սկզբին Բ. Պիոտրովսկին, Ա. Աջյանը և Լ. Գյուզալյանը կատարել են վերգետնյա ուսումնասիրություններ՝ կազմելով ամրոցի հատակագիծը⁷: 1934 թ. Բ. Պիոտրովսկին պեղումներ է իրականացրել

Սարգսիի վորդու, Որագիր ՀԽՍՀ Հնությունների պահպանության կոմիտեի 3, Յերեվան 1927, էջ 9-23:

⁴ Арутюнян Н., Корпус урартских клинообразных надписей, Ереван 2001, сс. 295-298.

⁵ Բադալյան Մ., Միքայելյան Ա., Դան Ռ., Կյուրեղյան Հ., Իսկրա Մ., Եղիազարյան Ա., Կզլյան Վ., Հովսեփյան Ռ., Վիտոլո Պ., Զաքյան Ա., Օձաբերդի 2014-2015 թթ. պեղումների նախնական արդյունքները (համառոտ ակնարկ), «Հայաստանի հնամարդաբանության և հնաժողովրդագրության հարցեր». Միջազգային գիտաժողով նվիրված Վանի պեղումների 100-ամյակին («Մեծամոր» պատմահնագիտական արգելոց-թանգարան, նոյոբերի 3-4), Երևան, 2016, էջ 31-34: Badalyan M., Kzlyan V., Iskra M., Mikayelyan A., Kyureghyan H., Odzaberd (Tsovinar): A Brief Preliminary Report on the 2014-2015 Excavations. Aegean World and South Caucasus. Cultural Relations in the Bronze Age. International Workshop. Proceedings, Tbilisi, 2016, p. 164: Բադալյան Մ., Միքայելյան Ա., Կյուրեղյան Հ., Իսկրա Մ., Հովսեփյան Ռ., Նահապետյան Ս., Եղիազարյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 206-207:

⁶ Լալայեան Ե., Նոր Բայազետի գավառ կամ Գեղարքունիք. Նախապատմական շրջան, Ազգագրական հանդես 13, 1907, էջ 184:

⁷ Güsaljan L., Piotrovskij B., Kyklopische Festungen am Süde Sewansees (Goktscha), Кругок по изучению Древнего Востока при Государственном Эрмитаже, Сборник 1 (8), Ленинград, 1933, p. 45, fig. 4.

միջնաբերդի հարավարևելյան հատվածում: Ցավոք, պեղումների արդյունքները գլխավորապես հրատարակվել են հուշերի և կարճ հաղորդումների տեսքով⁸: 1960-ական թթ. Օձաբերդում ուսումնասիրություններ է կատարել Գ. Միքայելյանը⁹: 1990-ականներին խիստ կարևոր հետազոտություններ է իրականացրել Սևանի ավազանի հայ-իտալական հնագիտական արշավախումբը¹⁰: 2014 թվականից Օձաբերդի ուսումնասիրությունները թևակոխեցին նոր փուլ: 2014-2015 թթ. Օձաբերդում պեղումներ են իրականացրել հայ-իտալական (համադրված) Մ. Բադալյան և Ռ. Դան), ապա՝ 2016-ից բացառապես հայկական արշավախմբի կողմից (ղեկավար՝ պ.գ.թ. Մ. Բադալյան): Վերը նշված տարիներին հնագիտական պեղումները իրականացվել են և՛ ամրոցում (տեղամաս A, D 1, D 2, E, G), և՛ միջնաբերդում (տեղամաս B), և՛ արտաքին բնակավայրում (տեղամաս C, F) (Նկար 3)¹¹: Մույն հոդվածում ներկայացվելու են C տեղամասի 001 և 002 սենյակների պեղումների հիմնական արդյունքները¹²:

ՏԵՂԱՄԱՍ C

Օձաբերդի հնագիտական արշավախմբի նպատակներից մեկն էր փորձել գտնել և հնագիտորեն ուսումնասիրել արտաքին բնակավայրը: Այս առումով 2015 թ. վերգետնյա հետախուզական ուսումնասիրություններ իրականացվեցին Օձաբերդի ամրոցի լանջից դեպի հարավ

⁸ Пиотровский Б., Ванское царство (Урарту), Москва, 1959, сс. 20, 90-92.

⁹ Միքայելյան Գ., Սևանի ավազանի կիկլոպյան ամրոցները. Հայաստանի հնագիտական հուշարձանները 1, Երևան, 1968, էջ 37-38:

¹⁰ Biscione R., Hmayakayan S., Parmegiani N., Sayadyan Y., Description of the Sites The North-Eastern Frontier Urartians and Non Urartians in the Sevan Lake Basin, Documenta Asiana VII, Roma, 2002. in: Biscione R., Hmayakayan S., Parmegiani N., 2002 (eds.), pp. 319-324.

¹¹ Օձաբերդում 2014-2016 թթ. իրականացված պեղումների մասին տե՛ս՝ Բադալյան Մ., Միքայելյան Ա., Դան Ռ., Կյուրեղյան Հ., Իսկրա Մ., Եղիազարյան Ա., Կզլյան Վ., Հովսեփյան Ռ., Վիտոլո Պ., Զաքյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 31-34: Badalyan M., Kzlyan V., Iskra M., Mikayelyan A., Kyureghyan H., նշվ. աշխ., pp 164-167. Բադալյան Մ., Միքայելյան Ա., Կյուրեղյան Հ., Իսկրա Մ., Հովսեփյան Ռ., Նահապետյան Ս., Եղիազարյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 209-227:

¹² Այս տեղամասում իրականացված պեղումների մասին մանրամասն տե՛ս՝ Badalyan M., Kzlyan V., Iskra M., Mikayelyan A., Kyureghyan H., նշվ. աշխ., p. 166. Բադալյան Մ., Միքայելյան Ա., Կյուրեղյան Հ., Իսկրա Մ., Հովսեփյան Ռ., Նահապետյան Ս., Եղիազարյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 219-226:

գտնվող հարթ, ծառաշատ տարածքում: 1960-ական թթ. տարածքը մեկտրացվել է, ինչի հետևանքով այն խիստ վնասվել է: Տարբեր հատվածներում կան կիսակոպտատաշ քարերով քարակույտեր: Բացի այդ՝ կան նման քարերով արված հողաբաժաններ: Ըստ երևույթին, դրանք Օձաբերդի արտաքին բնակավայրի տարբեր կառույցների քարերն են: Որոշվեց պեղումներ իրականացնել Օձաբերդի ամրոցի լանջից դեպի հարավ-արևելք գտնվող հարթ հատվածում (տեղամաս C): Այստեղ նշմարվում էին մի քանի քարեր, որոնք կարող էին կառույցի պատի շարեր լինել: Այստեղ պեղումներ են իրականացվել 2015-2016 թթ.:

2015 թ. արշավախմբի կողմից որոշում կայացվեց պեղումներ կատարել մի այնպիսի տարածքում, որտեղ ծառերը առավելապես քիչ էին և մակերեսին երևում էր երկու քար իրարից ոչ այնքան հեռավորության վրա: Վերգետնյա հետազոտմամբ այս հատվածում հայտնաբերվեցին խեցեղենի բեկորներ, որոնք հավանաբար վերաբերում են հետուրարտական և հելլենիստական ժամանակաշրջաններին: Այս հատվածը անվանվեց տեղամաս C, որտեղ սկզբնական շրջանում ընտրվեց 4x5 մ տարածք: Ճիմահողը հեռացնելիս մեծամասամբ գտնվում էին հելլենիստական ժամանակաշրջանի խեցեղեն բեկորներ: Այնուհետև ֆիքսվեցին իրար կապակցված կիսակոպտատաշ երկշար քարերով երկու պատի հատվածներ (Նկար 4): Նրանց միջնամասում բացվեց կավածեփի հատակ: Արշավախմբի կողմից որոշում է կայացվել պեղավայրը ընդլայնել 6x8 մ չափերով: Այստեղ ևս հեռացվեց ճիմահողը: Անմիջապես ճիմահողի տակ ուրվագծվեց մի կառույց: Սկզբնական շրջանում բացվեց մի սենյակ (Սենյակ 001), իսկ այնուհետև՝ մեկ այլ սենյակ (Սենյակ 002): Սենյակները իրարից բաժանվում էին միջին մեծության կիսակոպտատաշ բազալտե քարերով երկշար պատով: Այն արևմտյան հատվածում ընդհատվում է:

Սենյակ 001-ում ճիմահողի տակ բացվեց կավածեփի հատակ: Այստեղ ֆիքսվեցին խեցեղենի բազմաթիվ բեկորներ, որոնք թվագրվում են հետուրարտական ժամանակաշրջանով: Բացի այդ՝ գտնվեցին վանակատի ցլեպներ, կենդանական ոսկորներ: 2015 թ. պեղումների արդյունքում բացվել է սենյակ 001-ը ամբողջությամբ, իսկ սենյակ 002-ը մասնակիորեն (Նկար 5):

2016 թ. տեղամաս C ընդլայնվել է (13 հյուսիս հարավ x12 արևելք արևմուտք մ. չափերի): Տեղամաս C-ի բացարձակ կոորդինատներն են 1. X-4446533.2083 Y8542167.2769 Z1935.40, 2. X-4446531.0621 Y-

8542179.0650 Z1936.77, 3. X-4446518.2728 Y-8542177.0075 Z1936.77 4. X-4446520.2408 Y-8542165.1614 Z 1935.24: Արդյունքում նոր ընդլայնված տեղամասում բացվեց սենյակ 002-ը գրեթե ամբողջությամբ: Սենյակ 001-ից դեպի հարավ ուղղվածությամբ ֆիքսվեց եռաշար պատի հատված, որը, ըստ երևույթին, հանդիսացել է կառույցի հատված: Սենյակներ 001 և 002-ի կից ուղղվածությունը դեպի հյուսիս-արևմուտք ֆիքսվել է հարթեցված քարերով հատակ, որտեղ ևս կատարվել է ստուգողական փոսորակ: Ստուգողական փոսորակ է արվել նաև պեղավայրի արևելյան հատվածի միջնամասում: Դրա նպատակն էր պարզել արդյոք հետուրարտական ժամանակաշրջանի շերտերից բացի կան այլ շերտեր: Այստեղ արված պեղումները ցույց տվեցին, որ շերտերը շարունակվում են:

Մեր նպատակն է կոնկրետ անրադառնալ Սենյակ 001-ի և Սենյակ 002-ի պեղումների հիմնական արդյունքներին:

Սենյակ 001

Սենյակ 001-ը քառանկյուն կառույց է՝ շարված կիսակոպտատաշ երկշար, տեղ-տեղ միաշար շարվածքով: Պեղումների արդյունքում ֆիքսվել են սենյակի մեկ շար բարձրությամբ հիմնաքարերը: Հավանաբար, վերին շարվածքներն ավերվել են մելորացիայի արդյունքում: 2015 թ. սենյակ 001-ի արևելյան հատվածում արվել է ստուգողական փոսորակ, որի արդյունքում ֆիքսվեցին մի քանի կավածեփ հատակներ: Հավանաբար, դրանք վերաբերում են հետուրարտական ժամանակաշրջանի տարբեր փուլերի: Հաջորդաբար ֆիքսվեցին խճաքարերով շերտ, այնուհետև՝ կարծր հողից բաղկացած շերտ: Փոսորակում ֆիքսվեց մի մեծ քար, որը գտնվում էր անմիջապես հյուսիսարևելյան պատի տակ: Փոսորակի ստորին հատվածում, մոտ 1.15 մ խորության վրա ֆիքսվել է մանր և միջին քարերով շերտեր և երկշար քարերով կառույց, որը պատ էր հիշեցնում: Այս ստուգողական փոսորակից գտնվեց նաև «վիշապանման» քարի բեկոր (Աղյուսակ 1, գ.), որը վերաօգտագործվել է սենյակում շինարարական աշխատանքների համար¹³:

2016 թ. ստուգողական փոսորակը ընդլայնվեց՝ (Նկար 6, 8, 9) ներառելով իր մեջ ամբողջ սենյակը: Հեռացվեցին սենյակի երկրորդ հատակին դրված քարերը: Այնուհետև ամբողջովին ֆիքսվեց հաջորդ

¹³ Այս տեսակետը պատկանում է Օձաբերդի հնագիտական արշավախմբի ղեկավար Մ. Բադալյանին:

կավածեփի հատակը: Հատակի վրա գտնվեց պեմզայից պատրաստված ձկան կարթի կլոր ծանրոց (Աղյուսակ 1, դ.): Այս հանգամանքը որոշակի հիմքեր է տալիս ենթադրելու, որ այս սենյակում ապրողները զբաղվել են ձկնորսությամբ: Այստեղ գտնվեցին նաև հետուրարտական ժամանակաշրջանի խեցեղեն մնացորդներ և կենդանական ոսկորներ: Այնուհետև ֆիքսվեց խճաքարերով հարթեցման երկու շերտ: Մոտ 40 սմ խճաքարային շերտը շարունակվում է: Ակնհայտ է, որ խճաքարերով արվել է մակարդակի բարձրացում, իսկ այնուհետև՝ հարթեցում՝ Մենյակ 001-ի վազագույն հատակի պատրաստման համար: Այն հետագայում ավելացվել է իրար հաջորդող երկու կավածեփի հատակներով: Խճաքարերով շերտերի տակ որոշ հատվածներում ֆիքսվեց հողե շերտեր (Նկար 7): Այստեղ գլխավորապես գտնվեցին սև գույնի խեցեղեն բեկորներ (Աղյուսակ 3), կենդանական ոսկորների կտորներ և վանակատե բեկորներ: Մեր կարծիքով, գտնված խեցեղենը կարելի է թվագրել Ք. ա. VIII-VII դարերով¹⁴: Մեզ հավանական է թվում, որ ՇՄ 019-ը և 020-ը կառույցի պատի հատված է, որը վերաբերում է Ք. Ա. VIII-VII դարերին: Այնուհետև հետուրարտական փուլում այս կառույցը փակվել է, արվել է խճաքարով հարթեցում և ստեղծվել կիսագետնափոր կացարանի հատակը (Աղյուսակ 3):

Մենյակ 001-ում խեցեղենի բեկորներից բացի գտնվել է աղորիքի հատված (Աղյուսակ 1, ա.), խաղաքար (Աղյուսակ 1, ե.), կրակարանի բեկորներ, պեմզայից պատրաստված վերը նշված կլոր ծանրոցը, որը նախատեսված է եղել ձկնորսության համար (Աղյուսակ 1, դ.): Հաշվի առնելով Սևանա լճի բավականին մոտ լինելը՝ կարելի է ենթադրել, որ ձկնորսությունը զգալի տեղ է զբաղեցրել տվյալ բնակավայրի բնակիչների համար: Նման ծանրոցի գուգահեռներ հայտնաբերվել են Օձաբերդից ոչ շատ հեռավորության վրա գտնվող Կարճաղբյուրի բնակավայրի պեղումներից¹⁵: Այս սենյակում 2015-2016 թթ. պեղաշրջանների ընթացքում նաև գտնվել են վանակատի ցլեպներ, կենդանական ոսկորներ: Խիստ աղքատիկ են մետաղից պատրաստված գտածոները: Այս առումով հայտնաբերվել են գամ (Աղյուսակ 1, է.), իսկ Մենյակ 001-ի

¹⁴ Տեղամաս C-ից հայտնաբերված որոշ առանձնացված խեցեղեն նմուշների գծանկարները տե՛ս՝ Աղյուսակ 2:

¹⁵ Կարապետյան Ի., Կարճաղբյուրի պեղումները (1975-1978), Պատմաբանասիրական հանդես, N 3, 1979, էջ 276:

հարավային և արևելյան պատի միացման արտաքին անկյունի հատվածում գտնվել է բրոնզե օղ (Աղյուսակ 1, գ.):

Սենյակ 002

Սենյակ 002-ը ևս միջին մեծության կիսակոպտատաշ երկշար, տեղ-տեղ միաշար պատերով կառույց է: 2015 թ. սենյակը պեղվել է մասամբ: Բացվել են սենյակի արևելյան և արևմտյան պատերը, ինչպես նաև առաջին տոփոնված հատակը, որը գտնվում էր անմիջապես ճիմահողի տակ: Ֆիքսվել է նաև դրան հաջորդող երկրորդ նման հատակը: 2016 թ. գրեթե ամբողջությամբ բացվել է սենյակ 002-ի հյուսիսային երկշար պատը (Նկար 5, 6, 8): Ցավոք, գյուղացիների՝ սեփականատերերի հետ համաձայնության գալուց հետո արշավախումբը որոշեց ապահովության համար չընդլայնել պեղավայրը¹⁶: Այդ պատճառով չբացվեց Սենյակ 002-ի հյուսիսարևմտյան պատի անկյունը: Սենյակ 002-ում նույն սենյակի և Սենյակ 001-ի բաժանարար պատի տակ՝ կենտրոնում, առաջին հատակի վրա, գտնվեց դրան կրկակոխ (Աղյուսակ 1, բ.): Գտածոներն իրենցից ներկայացնում են խեցեղենի բեկորներ, որոնք առավելապես թվագրվում են հետուրարտական ժամանակաշրջանով: Բացի այդ՝ հայտնաբերվել են վանակատի ցլեպներ, կենդանական ոսկորներ:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

2015-2016 թթ. պեղումները տեղամաս C-ում բավականին կարևոր արդյունքներ են գրանցել: Հայտնաբերվել է արտաքին բնակավայրի մի հատվածը: Կարելի է փաստել, որ այստեղ բացվել են Օձաբերդի արտաքին բնակավայրի կամ քաղաքային հատվածի առաջին սենյակները: Ըստ երևույթին, դրանք հանդիսանում են մեկ ընդհանուր կառույցի մաս: Ըստ վերջին պեղումների արդյունքների՝ սենյակներ 001 և 002-ը հետուրարտական ժամանակաշրջանի կառույցներ են: Ըստ Սենյակ 001-ում արված հնագիտական պեղումների արդյունքների՝ կարելի է ենթադրել, որ վերը նշված սենյակները կառուցվել են ավելի վաղ կառույցի վրա, որը հավանաբար վերաբերում է միջին երկաթի Ք. ա. VIII-VII դարերին: Ըստ ամենայնի՝ այդ կառույցի վրա կատարվել են խճաքարային լցոնումներ՝ արհեստականորեն բարձրացնելով հողի մակարդակը: Այնուհետև կառուցվել է հետուրարտական առաջին կավածեփի հատակը: Հաշվի առնելով հատակների ցածր մակարդակը հիմնապա-

¹⁶ Բանն այն է, որ, ցավոք, ամբողջ տարածքը հատկացված է որպես տնամերձ հողատարածք:

տից՝ կարելի է ենթադրել, որ սենյակները կարող էին նաև լինել կիսագետնավոր: Ճարտարապետական առումով սենյակները ունեն գուգահեռներ համաժամանակյա այլ հուշարձանների հետ: Այս առումով նման ամենամոտ համաժամանակյա հուշարձանը Կարճաղբյուրի բնակավայրն է (Նկար 10), որը Օձաբերդից գտնվում մոտ 5 կմ հեռավորության վրա: Այստեղ պեղումներ են իրականացվել Բ. Կարապետյանի ղեկավարությամբ¹⁷: Տեղամաս C-ում սենյակներ 001-ը և 002-ը հավանաբար չեն սահմանափակվել նշված երկու սենյակներով: Այդ են վկայում կառույցի հարավարևելյան անկյունից դուրս եկող և դեպի հարավ շարունակվող պատը, ինչպես նաև պեղավայրի հյուսիսարևմտյան մասում գտնվող հարթեցված քարերով հատակը: Պեղումների արդյունքում սենյակներ 001-ից և 002-ից գտնված նյութական մշակույթին վերաբերող առարկաներն առավելապես հետուրարտական ժամանակաշրջանին են պատկանում: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Օձաբերդի տարբեր հատվածներում արված պեղումների արդյունքում ֆիքսվել են գլխավորապես հետուրարտական ժամանակաշրջանի կառույցներ և շերտեր, ապա, կարելի է ենթադրել, որ տվյալ ժամանակահատվածում ևս Օձաբերդը եղել է կարևոր կենտրոն և բնակավայր՝ իր ամրոցով, միջնաբերդով և արտաքին բնակավայրով:

ARTUR MIKAELIAN (YSU)
ARMAN YEGHIAZARYAN (ASPU)

THE MAIN RESULTS OF THE EXCAVATIONS OF ROOMS 001 AND 002 OF THE OUTER TOWN OF ODZABERD (BRIEF REVIEW)

Odzaberd is located on the South-Eastern shore of Lake Sevan (Republic of Armenia). The cuneiform inscription situated on the North-Western cliff of the fortress testifies that the Urartian king Rusa I built a fortress named after the Urartian Storm God (Teišeba). The current article focuses on the results of the excavations of the rooms 001 and 002 of the Outer town of Odzaberd, situated in south of the fortress. According to the

¹⁷ Կարճաղբյուրի բնակավայրի պեղումների մասին տե՛ս Կարապետյան Բ., Կարճաղբյուրի պեղումները (1975-1978), էջ 268-277, նույնի՝ Հայաստանի նյութական մշակույթը. մ. թ. ա. VI-IV դդ., Հայաստանի հնագիտական հուշարձանները, 19, Երևան, 2003, էջ 17:

results of the excavations, the above mentioned rooms can be dated to the Post-Urartian period (end of VIIth century-first half of the VIth century B.C.). Deep sounding was done in Room 001, which showed that both rooms 001 and 002 were built on the bases of an earlier structure, dating to the VIII-VII centuries B.C.

Քարտեզ 1. Սևանի հարավային ավազանը Երկաթի դարաշրջանում: Քարտեզի հեղինակ՝ Հ. Դանիելյան:

Նկարների ցանկ

Նկար 1. Օձաբերդը հարավ-արևմուտքից: Օղալուսանկար:

Նկար 2. Օձաբերդ: Օղալուսանկարներով օրթոֆոտո: Հեղինակ՝ Մ. Տրուժշկովսկի:

Նկար 3. Օձաբերդի հատակագիծը:

Նկար 4. Ը տեղամասը պեղումների նախնական փուլում:

Նկար 5. Ը տեղամասը 2015 թվականի պեղաշրջանից հետո: Օղալուսանկար:

Նկար 6. Ը տեղամաս: Մենյակ 001-ը և 002-ը՝ հյուսիս-արևելքից: 2016 թվական:

Նկար 7. Ը տեղամաս: Մենյակ 001-ը պեղումների վերջնական տեսքը:

Նկար 8. Ը տեղամասը 2016 թվականի պեղաշրջանից հետո: Օղալուսանկար:

Նկար 9. Ը տեղամասի հատակագիծը: Չափագրված է Օձաբերդի հնագիտական արշավախմբի ճարտարապետ Հ. Կյուրեղյանի կողմից:

Նկար 10. Կարճաղբյուրի բնակավայրի հատակագիծը: Չափագրված է Կարճաղբյուրի բնակավայրի հնագիտական արշավախմբի ճարտարապետ Ա. Կանեցյանի կողմից: Հաջորդիվ՝ Kanetsian A., Khachatryan Ž., Ai Piedi Dell'Ararat. Artaxatael'Armenia Ellenistico-Romana, a cura di A. Invernizzi, Torino, 1998, p., 31, fig. 19.

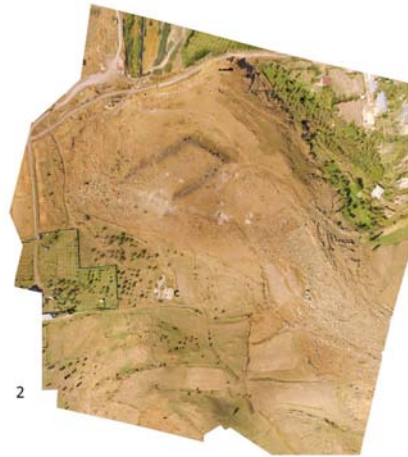
Աղյուսակների ցանկ

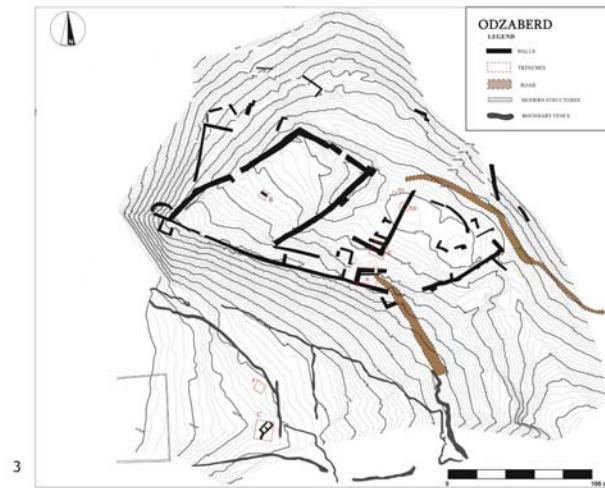
Աղյուսակ 1. Տեղամաս Ը-ից գտածոներ: ա) աղորիքի հատված, Մենյակ 001, Context 015, բ) կրնկակող, Մենյակ 002, Context 004, գ) «վիշապանման» քարի հատված, Մենյակ 001, Context 017, դ) ձկան կարթի ծանրոց, Մենյակ 001, Context 015, ե) խաղաքար, Մենյակ 001, Context 015, զ) բրոնզե օղ, Context 011, է) երկաթի գամի հատված, Context 001:

Աղյուսակ 2 Տեղամաս Ը-ից հայտնաբերված առանձնացված խեցեղենի զծանկարներ:

Աղյուսակ 3 Տեղամաս C: Հարավային կտրվածք: Նշված են նաև յուրաքանչյուր շերտին բնորոշ խեցեղենի տեսակները:

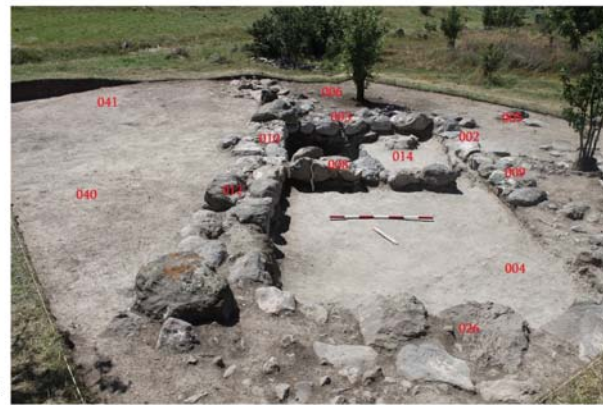
Նկարներ

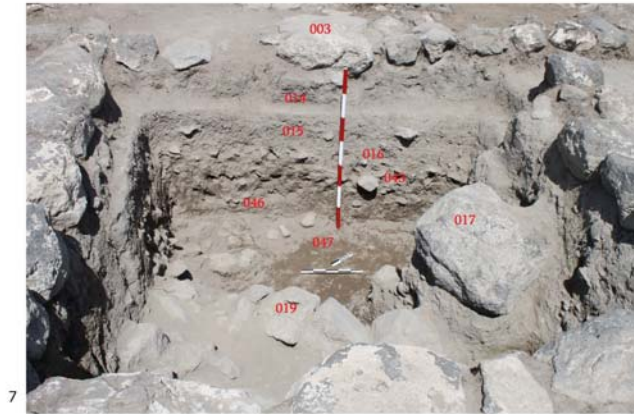

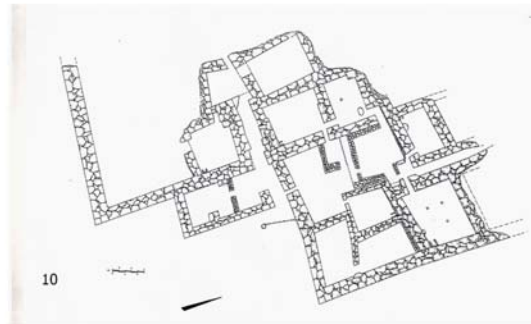
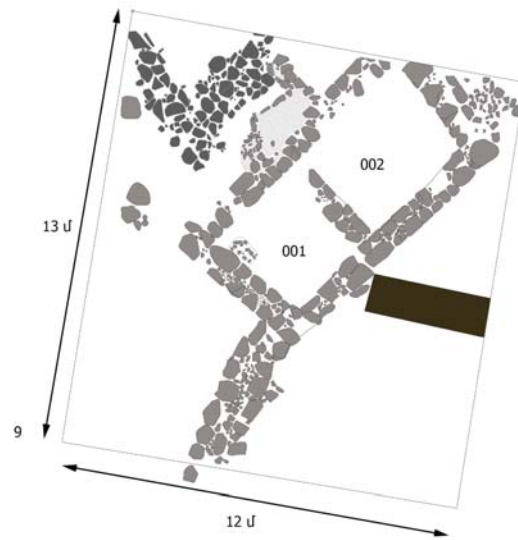

5

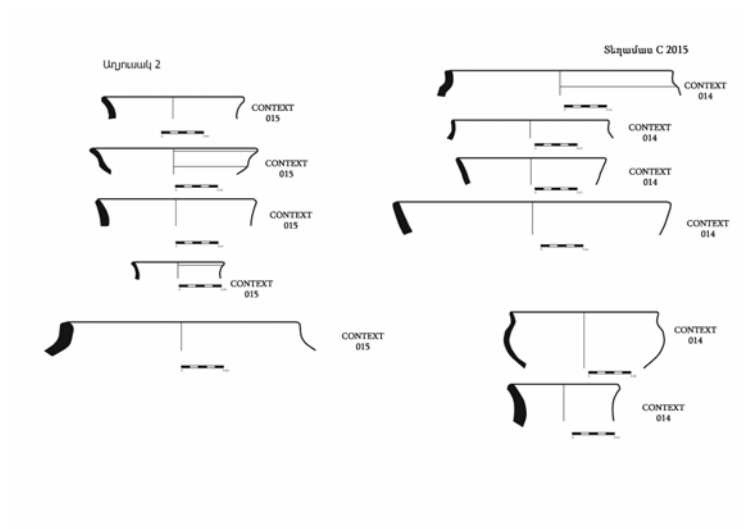
6

Աղյուսակ 1

Աղյուսակ 3

